

Kinematografie nad propastí / Filmová reforma v Maďarsku

téma (list.php?section=25): Visegrád po revoluci (list.php?theme=107) / Réka Sárközy (list.php?author=440) / 9. 2. 2013

Filmaři v Maďarsku měli až do roku 2010 jednu výhodu. V systému, který se vytvořil po společenských změnách po roce 1989, stát rozdělával podporu filmům ze státního rozpočtu různými kanály. Filmy podporovaly profesní nadace (MMKA), rada pro kontrolu televizního vysílání (ORTT), veřejnoprávní televizní stanice (MTV, Duna TV), soukromé televizní stanice (RTL klub, TV2) a státní kulturní fondy. Tvůrce tak mohl svůj projekt nastartovat různými cestami. Pokud zůstaly jedny dveře zavřené, mohly se otevřít jiné. Systém měl ale také několik podstatných nevýhod. Neřešil podfinancování filmů. Nesladěné vypisování grantů ale nakonec umožnilo financovat snímek z více zdrojů jen několika málo šťastlivcům. A hlavně stále více bránil vzniku náročnějších filmů. Maďarskou kinematografii má v současnosti oživit jeden muž, americký producent Andrew Vajna, a „systém jednoho okna“.

Kouzlo daňových úlev

Společným požadavkem institucí, které peníze v Maďarsku rozdělávaly, bylo, aby výdaje na film nehradily samy, nýbrž aby se o ně dělily. Vypisované granty ale bohužel nebyly sladěny ani tematicky, ani z hlediska termínů odevzdání hotových filmů. Nedostatek součinnosti ochromoval především tvorbu dokumentárních filmů s nízkým rozpočtem a krátkodobou realizací, ale také protahoval vytvoření spolehlivého finančního zázemí pro hrané filmy. V případě dokumentů byli autoři nuceni ucházet se o dotace průběžně. Často se stávalo, že získali podporu na více filmů (u každé organizace na jiný), a ze získaného, obvykle nízkého rozpočtu museli během roku dokončit několik filmů najednou, a to prakticky za zlomek sumy, o kterou původně žádali. Situaci filmařům zároveň komplikoval požadavek striktního dodržení termínu dokončení filmu. Ten znamenal, že nemohly vznikat snímky vyžadující dlouhodobou přípravu nebo zachycující dlouhodobé události, což nakonec vyústilo ve filmový dumping a zhoršování kvality filmových děl. V případě hraných filmů byl pak stále větším problémem nedostatek prostředků, protože stát své každoroční závazky plnil stále liknavěji. Kinematografie se zadlužovala a finanční krytí bylo nepřehledné.

Změny nastartoval v roce 2004 zákon o kinematografii, který umožnil rozmach filmového průmyslu. Jedním z jeho nejdůležitějších ustanovení bylo, že firma, která se rozhodne zafinancovat 20 procent celkového rozpočtu určitého filmu (jakéhokoli žánru), získá daňovou úlevu. Cílem zákona bylo přitáhnout soukromý kapitál do maďarského filmového průmyslu, jehož nejvýznamnějším podporovatelem je dodnes maďarský stát. Daňové zvýhodnění přilákalo do země větší počet zahraničních produkcí a zvedlo kvalitu servisu pro filmaře poskytovaného v Maďarsku. V prosinci 2012 parlament zákon o kinematografii novelizoval, rozšířil okruh daňových úlev, které mohou firmy získat počínaje rokem 2013. Díky tomuto zákonu mohou firmy uplatnit daňové úlevy nejen podporou filmových výrobních společností, ale i v případě, že na účet speciálně zřízený filmovým fondem poukáží určitý obnos v maximální výši 3 miliardy forintů. Zajímavostí tohoto řešení je, že daňová úleva se týká i vkladů ve prospěch animované složky počítačových a konzolových her.

Nový mediální zákon z roku 2010 od základů změnil dotační systém v oblasti kinematografie. Například zrušil Státní úřad pro rozhlasové a televizní vysílání (ORTT), který musel podporovat tvorbu filmů na základě mediálního zákona z roku 1996. Finance úřad zajišťoval na „tvorbu veřejnoprávních programů a pořadů, uchování a rozvoj kultury a pestrost programů“ prostřednictvím zvláštního Fondu pro tvorbu programů, do nějž plynuly peníze ze státního rozpočtu a z vkladů televizi. Z grantů ORTT se financovaly hlavně dokumentární filmy a doplňovaly se jimi další formy státní podpory. Úkoly a kompetence ORTT převzal v srpnu 2010 Úřad pro národní média a zpravodajství. Dědicem Fondu pro tvorbu programů určil Mediální zákon nově zřízený Fond pro podporu mediálních služeb a správu majetku (MTVA), jenž disponuje veškerým majetkem svého předchůdce. Jeho majetek byl zákonem ještě rozšířen. Pro rok 2013 má MTVA k dispozici 78,3 miliardy forintů.

Televize napospas...

Veřejnoprávní televize by mohly sehrát klíčovou roli ve financování filmové výroby především podporou hraných a televizních filmů, přípravou vzdělávacích a dokumentárních pořadů a aktivní účastí v koprodukčních projektech, ať už většinovým či menšinovým podílem. Nicméně v Maďarsku šla situace zcela opačným směrem: veřejnoprávní televize se filmové výrobě, především pak filmů dokumentárních, stále více vzdávaly.

Situaci Maďarské televize (MTV) se v 90. letech nepodařilo stabilizovat. Stála v centru konkurenčních bojů o média. Kontrolu nad ní chtěly pro šíření vlastní agendy získat politické strany. Televize se potýkala s organizačními problémy, nedostatkem financí a technickou zaostalostí. Časté změny v jejím vedení vedly k fungování bez koncepce a dlouhodobé strategie dalšího rozvoje. Televize byla kvůli neuspořádanému hospodaření a celkové bezradnosti vydána na milost ochotě či neochotě aktuální vlády ji financovat. Taková závislost pak televizi, jež měla historicky i díky vysoké odborné kvalitě zaměstnanců vynikající tvůrčí potenciál, bránila sehrát inovativní roli v přípravě programů. První mediální zákon z roku 1996 zavedl pojem veřejnoprávní televize i její regulaci, ale dlouhodobě jí nezajistil ani politickou nezávislost, ani průhlednost financování. Stále se snižující sledovanost vedla k dramatickému poklesu příjmů a k prohloubení finanční krize. Z této špatné pozice se televize nedokázala vymanit dodnes.

Druhý maďarský veřejnoprávní kanál, Televize Duna, poprvé vysílal o vánocích roku 1992. Jeho hlavním posláním bylo obsluhovat kulturní a zpravodajský kanál pro Maďary žijící za hranicemi. Jeho programová politika je od počátku neměnná – cílem je stát se vůdčí kulturní televizní stanicí Karpatké kotliny. V roce 1999 získala Duna TV od UNESCO cenu za nejlepší světovou kulturní televizi. Od počátku byla důležitým fórem vysílání maďarských hraných i dokumentárních filmů, stejně jako současných zahraničních filmů.

...a budoucnost v televizi

Podle průzkumu z roku 2001 byly vzdělávací a dokumentární filmy a kulturní programy MTV stále na špičce sledovanosti, ale v novém tisíciletí už stanice prakticky žádné vlastní filmy nevyráběla. Soukromé televize se podílely především na podpoře mainstreamových filmů, podporu méně sledovaných programů neriskovaly. Do budoucna je ale možné si představit, že menší, odborné stanice se na výrobě filmů budou podílet ve větší míře. Tyto kanály už nejsou výhradně dabovanými kanály globálních stanic (například Discovery Channel, CNN International, Eurosport), nýbrž v nich hraje čím dál významnější roli i rozvoj vlastních, domácích programů. Vysílat začaly i další nové tematické stanice, jako Sport1, Spektrum, Filmánia (někdejší Filmmúzeum), jež působí výhradně na maďarském trhu, a většinou jsou i v maďarském vlastnictví. Do hry vstoupila i HBO, která svým zájmem na výrobě dokumentárních filmů skýtá šanci maďarským tvůrcům. Maďarsko v roce 2011 ještě nepřešlo na digitální vysílání, ale ani s tím už se nedá dlouho otálet. Digitalizace vysílání bude znamenat restrukturalizaci celého televizního trhu a zánik pozemního vysílání k 31. prosinci 2014 může přinést zásadní obrát vstupem nových zájemců o vysílání, kteří mohou dotlačit ke změnám i starší účastníky na televizním trhu.

Nový mediální zákon z roku 2010 přinesl klíčové změny ve fungování veřejnoprávních televizí: zrušil možnost vlastní filmové výroby uvnitř televizi a za tímto účelem zřídil samostatnou instituci, už zmiňovaný Fond pro podporu mediálních služeb a správu majetku (MTVA). V roce 2010 se dvě veřejnoprávní stanice (MTV a Duna TV), Maďarská tisková kancelář a Maďarský rozhlas sloučily ve společnou „Veřejnou veřejnoprávní nadaci“, jejíž sladěné, promyšlené fungování ale zůstává stále nedořešené.

Film pod dohledem jednoho muže

Prvořadým cílem vlády na poli reformy dotačního systému v oblasti kinematografie byla náprava rozříštěné dotační praxe, tedy snaha vytvořením „systému jednoho okna“. Dále měl zpřehlednit možnosti sponzoringu a umožnit sledování financování filmů od synopse až po distribuci. Vláda svým usnesením z června 2011 zrušila MMKA. Nahradil ho a všechny jeho úkoly i majetek převzal Maďarský národní filmový fond. V jeho čele stojí Andrew Vajna – hollywoodský, původem maďarský producent filmů o Terminátorovi –, jenž odpovídá za maďarský filmový průmysl od ledna 2011, kdy se stal pověřencem vlády. S odvoláním na fiasko profesní samosprávy tímto krokem veškerý filmový majetek přešel pod řízení jediné osoby. Vajna zlikvidoval dřívější systém založený na profesní demokracii a nahradil jej centralizovaným, hierarchizovaným systémem vedeným jedinou osobou. To vyvolalo odpor u mnoha renomovaných představitelů filmu a dodnes neutichly obavy o funkčnost nového systému. Obnovit důvěru filmařů by mohly pouze první hrané filmy vytvořené s podporou nového filmového fondu – ovšem teprve až spatří světlo světa. Podle plánu má ročně vzniknout osm až deset hraných filmů a nad tento rámec Filmový fond podpoří pouze jeden dokumentární film s vyšším rozpočtem určený do kinodistribuce.

Nejdřív scénáře, pak se uvidí

Obě nově zřízené instituce vypsaly svůj první grant na podzim roku 2011. Filmový fond vypsala grant na celovečerní filmy. Projekty lze podávat průběžně. Jak u národního filmového fondu, tak i u MTVA rozhoduje o podaných projektech pětičlenná komise. Odbornou komisi filmového fondu jmenoval vládní pověřenec Andrew Vajna, obdobnou komisi MTVA pak zvolila Mediální rada. Výběru členů komise nepředcházela profesní konzultace. Filmový fond doposud rozhodl o rozdělení 20 miliard forintů z celkového ročního rozpočtu ve výši 60 miliard. V prvním roce Filmový fond začal svou dotační politiku na rozvoj scénářů. Na konci roku 2012 jsou pouze tři filmy ve fázi závěrečných prací: adaptace románu **Velký sešit** (Nagy Füzet, r. János Szász) podle knihy Agoty Kristof *Trilogie*, absurdní thriller Károlya Ujje Mészárose **Liščí víla Liza** (Liza a rókatündér) a film Ádáma Császiho **Bouřlivý cíp** (Viharsarok) o milostném čtyřúhelníku. Další dva filmy jsou momentálně ve fázi natáčení: jeden

z nich je groteskní komedie mladého debutujícího režiséra Márka Bodzsára **Božská šichta** (Isteni műszak), druhý pak dokumentární film Ágnes Sós **Potok lásky** (Szerelem patak), v jehož hlavní roli vystupuje starý vdovec, který si hledá v jedné sedmihradské vesnici novou ženu. Rozpočet filmu přesahuje průměrné rozpočty obdobných děl, a je tedy ve svém žánru prvním takovým titulem podpořeným Filmovým fondem. Podpory filmu se ujala i stanice HBO. Průtahy kolem přechodu na nový systém a relativně malý obnos dosud rozdělených peněz ale nakonec v letech 2010–2011 přinesly úplné zastavení filmové tvorby v Maďarsku. S dokončením pomalu se rozbíhajících produkcí se snad maďarský filmový průmysl přehoupne přes nejhlubší propast své historie.

Mezi štědrostí a státní kontrolou

Od roku 2011 se zároveň financování dokumentárních filmů de facto dostalo mimo rámec novelizovaného filmového zákona. Symbolicky byl dokumentární film vyřazen z kategorie filmových žánrů a z hlediska zákonné regulace se stal žánrem televizním. Krok, který je jak z teoretického, tak i z historického a žánrového hlediska diskutabilní. Zákon ale sleduje jinou logiku: finanční zdroje dokumentárních filmů pocházejí z koncesionářských poplatků, jejich místem prezentace je tak v první řadě televize. To se zdálo být dostatečným argumentem pro vyjmutí dokumentu ze zákona o kinematografii. Je důležité vědět, že úkolem MTVA je i podpora Veřejné veřejnoprávní nadace spravující i dva veřejnoprávní televizní kanály. Zde hrozí nebezpečí, že dokumentární film bude podřízen každodenní praxi redakce televizního vysílání a že dojde k omezení výroby dokumentárního filmu na praxi „objednavatelsko-redaktorskou“ (commissioning editor), což by mohlo mít za následek přímé zasahování do tvorby. Tuto hrozbu posiluje i fakt, že v souvislosti s reorganizací veřejnoprávní televize vláda nejen sloučila Duna TV s MTV, ale zrušila i jejich samostatnou výrobní činnost a převedla ji k stejnému fondu, který bude zajišťovat finance pro výrobu dokumentů.

Z grantů MTVA je možné získat na jeden film dotaci v maximální výši 8 milionů forintů (cca 28 tisíc eur), rozsah filmu může být 13, 26 nebo 52 minut. V uplynulém roce a půl se podařilo rozjet přípravu 100 filmů, z nichž 77 je ve fázi natáčení a 25 jich čeká na spuštění. Tento nově vytvořený systém Mediální rada ale změnila už o rok později. Přišla s plánem na tvorbu nových pořadů, který byl vyhlášen v říjnu 2012 pod názvem „Mecenášství maďarských médií“ (Magyar Média Mecenatúra). Počítá s tím, že stát bude na jedné straně podporovat mediální služby a na straně druhé tvorbu veřejnoprávních programů tím, že bude vypisovat granty i na výrobu filmů. Víze je následující. Měly by být vypsány tři granty, v nichž by se producenti a filmaři mohli ucházet o podporu vzdělávacích, dokumentárních a animovaných filmů, televizních her, scénářů a také přípravy online veřejnoprávních programů. Pro program je vyčleněno 2,5 miliardy forintů. Část sumy je určena mediálním službám a 1,3 miliardy forintů jde na podporu filmů. Proces přerodu tedy ještě ani zdaleka neskončil.

Z maďarského originálu přeložil Evžen Gál